

ONDERBELICHTE VERHALEN UIT DE TWEEDE WERELDOORLOG

In lessen over de Tweede Wereldoorlog komen vaak dezelfde verhalen en perspectieven terug. Ze bieden immers structuur en houvast, en sluiten goed aan bij lesstof die vaak al lange tijd in de gangbare methodes terug te vinden is.

Toch groeit vandaag de dag het besef dat leerlingen en studenten pas echt geraakt worden door geschiedenis als ze zich erin kunnen herkennen. Dat vraagt om ruimte voor nieuwe perspectieven en verhalen.

Verspreid door het magazine lees je **5** verschillende verhalen die een inkijkje geven in oorlogservaringen die onderbelicht zijn gebleven in de geschiedschrijving. Elk verhaal nodigt uit om leerlingen en studenten verder te laten onderzoeken, om vragen te stellen, en om hen te laten ontdekken dat ‘de Tweede Wereldoorlog’ niet één vaststaand verhaal is, maar een veelheid aan ervaringen en perspectieven.

ONDERBELICHT VERHAAL 1

Zwarte soldaten in geallieerde legers

Hoewel miljoenen soldaten van kleur hebben meegevochten tijdens de Tweede Wereldoorlog, is dit nauwelijks terug te zien op beelden die we hebben van de bevrijding. Dit is geen toeval. Zo was het bijvoorbeeld de wens van de BBC om in een reportage over de bevrijding van Parijs enkel witte gezichten te tonen. De grootste moeite werd gedaan om witte soldaten uit verschillende bataljons bij elkaar te brengen voor de foto's. Een uitdaging, want maar liefst twee derde van het Franse leger dat Parijs bevrijdde bestond uit soldaten van kleur, mannen afkomstig uit de Franse koloniën.

Dit racisme trof ook de meer dan een miljoen zwarte Amerikanen die meevochten in het Amerikaanse leger. Veel witte Amerikanen waren niet blij dat ze hun legeruniform met zwarte Amerikanen moesten delen. Uit de pseudowetenschappelijke rassenleer waren wetten en stereotypen voortgekomen die uitgingen van biologische verschillen tussen 'rassen' en de superioriteit van het witte 'ras'. Tijdens de Tweede Wereldoorlog waren de Verenigde Staten nog sterk gesegregeerd: zwarte Amerikanen moesten gescheiden leven van witte landgenoten. Vaak in slechtere omstandigheden en met minder rechten. Stereotypen beïnvloedden ook het werk dat zwarte soldaten mochten uitvoeren. Het racistische stereotype dat zwarte mensen minder dapper en betrouwbaar zouden zijn dan witte mensen, resulteerde bijvoorbeeld in het feit dat zwarte soldaten enkel ondersteunende taken opgelegd kregen. Ook hadden zij geen mogelijkheid om een hogere rang te bereiken. Bij de bevrijdingsfeesten weigerden witte soldaten naast zwarte soldaten te eten en te drinken, naar dezelfde kroeg te gaan of om achter hen in de rij te staan.

Terug in de Verenigde Staten kregen de zwarte soldaten geen erkenning voor hun bewezen diensten. De financiële regelingen die voor soldaten beschikbaar waren, werden zelden tot nooit aan zwarte soldaten uitgekeerd. Zwarte soldaten moesten zelfs vrezen voor hun leven, want lynchpartijen door witte mensen die achter zwarte ex-soldaten aan gingen kwamen niet zelden voor. Het is ironisch hoe de toenmalige Amerikaanse president Roosevelt wereldwijd vier vrijheden verkondigde, waarvan ieder mens waar ook ter wereld zou moeten kunnen genieten, terwijl deze vrijheden in zijn eigen land niet eens voor iedereen werkelijkheid waren. Ook vandaag de dag krijgen zwarte soldaten nog steeds niet de volledige erkenning voor hun inzet in de geallieerde legers. Zo werden er in 2025 op de Amerikaanse begraafplaats in Margraten nog twee panelen over zwarte bevrijders weggehaald.

Over dit onderwerp schreef *De Correspondent* een artikel. Scan de QR-code om het artikel te lezen.

VEEL **WITTE**
AMERIKANEN
WAREN **NIET BLIJ**
DAT ZE HUN UNIFORM
MET **ZWARTE**
AMERIKANEN
MOESTEN **DELEN**

ONDERBELICHT VERHAAL 2

Caribische en Surinaamse vrijwilligers in Nederlands-Indië

Tijdens de Tweede Wereldoorlog spelen ook de Nederlandse koloniën aan de andere kant van de Atlantische Oceaan een belangrijke rol. De grondstoffen uit Suriname en de olie-industrie op de eilanden zijn van groot strategisch belang voor de geallieerden. Hoewel de oorlog voor hen ver van huis lijkt, voelen de inwoners van Suriname en de Caribische eilanden wel de gevolgen ervan.

Als in 1943 de dreiging van een inval op het bauxietrijke Suriname en de olie-raffinaderijen op de Caribische eilanden afneemt, bedenkt de Nederlandse legerleiding in Londen een nieuw plan voor de geallieerde inzet van militairen uit koloniaal gebied.

Al snel blijkt dat dat niet zomaar kan. Surinaamse militairen mogen namelijk grondwettelijk niet uitgezonden worden naar andere landen en Arubaanse families hebben petitie getekend om dierbaren thuis te houden. De legerleiding komt met een oplossing: mannen en vrouwen vinden die vrijwillig op uitzending willen. De werving van deze vrijwilligers gaat gepaard met de belofte dat vrijwilligers een goede opleiding en carrièrekansen krijgen en niet aan het gevaarlijke front hoeven te vechten. Deze beloftes worden verspreid door een combinatie van propaganda, persoonlijke oproepen en lokale tussenpersonen die mensen moeten werven.

In 1944 vertrekken tientallen vrijwilligers naar Europa, en bijna 750 naar Nederlands-Indië. Onder de vrijwilligers zijn ook zo'n 35 vrouwen. De meeste vrijwilligers die in Nederlands-Indië worden ingezet, krijgen eerst training in Camp Casino aan de Australische oostkust, omdat zij niet welkom zijn in de gesegregeerde trainingskampen in het zuiden van de VS.

Eenmaal in het buitenland blijkt dat de beloftes van het Nederlandse leger niet nagekomen worden. Zo zijn de trainingen van korte duur, en krijgen mannelijke vrijwilligers te horen dat ze gewoon aan het front moeten vechten. De vrouwen krijgen ondersteunende taken toebedeeld, zoals het verlenen van eerste hulp.

Als Japan in augustus 1945 capituleert, blijven de vrijwilligers in Nederlands-Indië tot in maart 1946 de eerste Nederlandse troepen arriveren. Al snel blijkt dat hun positie tijdens de onafhankelijkheidsoorlog lastig is. Op bussen en trams staan Indonesische leuzen geschreven die oproepen dat vrijwilligers uit de koloniën zich niet met het conflict moeten bemoeien.

Als de vrijwilligers de opdracht krijgen om tegen de Javanen te vechten, breekt er protest uit onder de vrijwilligers. Vechten tegen de mensen die in Suriname hun burens zijn gaat ze te ver. Veel vrijwilligers vragen daarom overplaatsing aan. Uit vrees dat ze zich bij de onafhankelijkheidsstrijd zullen aansluiten, keurt de Nederlandse legerleiding dit goed. Bij terugkeer in het thuisland is er voor veel vrijwilligers geen werk, huisvesting of erkenning. Velen moeten helemaal opnieuw beginnen.

**VRIJWILLIGERS
KRIJGEN TE HOREN
DAT ZE GEWOON
AAN HET FRONT
MOETEN VECHTEN**

ONDERBELICHT VERHAAL 3

De 'moeilijk opvoedbare' Greta Swart

Vandaag de dag is er veel aandacht, begeleiding en hulp beschikbaar voor mensen met een verstandelijke beperking, epilepsie of moeilijk opvoedbaar gedrag. In de jaren dertig en veertig werden zij echter doorgaans van volledige deelname aan de samenleving uitgesloten of in instellingen opgenomen, ver verwijderd van dorpen en steden. Dat gold ook voor de Joodse Greta Swart.

Greta wordt op 9 december 1926 geboren in Amsterdam, als negende kind in een arm en instabiel gezin. Ze groeit op in een omgeving waar armoede en problemen met de politie aan de orde van de dag zijn. Al op jonge leeftijd ontwikkelt ze zich tot een eigenzinnig meisje, waardoor ze door haar omgeving als 'moeilijk opvoedbaar' wordt gezien.

Na de lagere school werkt Greta als dienstmeisje, maar ze komt tijdens de oorlog al snel in de problemen. Ze wordt door de politie aangesproken, onder meer omdat ze zoent met een Duitse soldaat en na spertijd op straat is. Haar ouders besluiten dat opname in een instelling beter is: deels om opvoedkundige redenen, deels voor haar eigen veiligheid. In februari 1942 wordt ze opgenomen in het Apeldoornsche Bosch, de grootste Joodse psychiatrische inrichting van Nederland.

In de brieven die ze tijdens haar opname schrijft, klinkt haar heimwee door. Zo schrijft ze aan haar zus: "Ik heb woensdagavond tegen een uur of zes gehuild, want ik verlang zo naar moeder, ik kan het je niet vertellen hoe." Ondanks het reisverbod neemt ze zelfs de trein naar Amsterdam om haar moeder te zien. Wanneer in oktober 1942 haar moeder en broertje Izak worden gedeporteerd, en later ook haar vader in een concentratie-

kamp wordt vermoord, maakt haar heimwee plaats voor verdriet. Toch blijft ze schrijven. Op 20 januari noteert ze nog: "Wij gaan vanavond vroeg naar bed, om half negen."

Tijdens de oorlog groeit het aantal bewoners van het Apeldoornsche Bosch tot bijna 1.300, tot de Duitse bezetter besluit dat iedereen vermoord moet worden. In de nacht van 21 op 22 januari 1943 wordt het terrein volledig omsingeld door de SS en de Ordnungspolizei en worden alle patiënten hardhandig uit de instelling gehaald. Op het station van Apeldoorn staan veertig veewagons klaar. De trein rijdt niet naar Kamp Westerbork, maar rechtstreeks naar Auschwitz. Daar wordt de dan zestienjarige Greta meteen vermoord.

Greta's levenshaal is de inspiratie geweest voor het jeugdboek *Hanna's reis*. Bestel het boek via de QR-code.

OP 20 JANUARI
NOTEERT
ZE NOG:
"WIJ GAAN
VANAVOND **VROEG**
NAAR BED, OM
HALF NEGEN"

ONDERBELICHT VERHAAL 4

Gedwongen tewerkstelling

Als de Tweede Wereldoorlog voortduurt en steeds meer Duitse mannen aan het front vechten, raakt de Duitse oorlogsindustrie uitgeput. Fabrieken kunnen het werk niet meer aan, landbouwgebieden komen handen tekort en de militaire productie dreigt stil te vallen. Daarom richt nazi-Duitsland zich steeds nadrukkelijker op arbeidskrachten uit bezette gebieden. Nederland wordt daarbij een belangrijk doelwit: dichtbij, goed bereikbaar en met een goedgeschoolde bevolking die eenvoudig te controleren is.

In de eerste oorlogsjaren probeert de bezetter nog met mooie beloften mannen te verleiden tot de *Arbeitseinsatz* – tewerkstelling in nazi-Duitsland – maar naarmate de Duitse nood toeneemt, slaat de toon om. Vanaf 1942 worden oproepen dwingender en razzia's gebruikelijker. De grootste en meest ontwrichtende is de razzia van Rotterdam in november 1944, waarbij 52.000 mannen uit Rotterdam en Schiedam tegelijk worden weggevoerd.

Onder hen bevindt zich de 18-jarige Leendert, die tijdens de razzia naar de verzamelplaats Sluisjesdijk in Charlois wordt gebracht. Hij schrijft: “Er stonden al enige honderden mannen te wachten. Ik zag vrienden van school. Vanaf dat ogenblik zijn we samengebleven. In de avond moesten we door de verduisterde stad, in stromende regen, in colonne en onder bewaking, naar een onbekend doel.”

De 17-jarige Hendrik wordt in Den Haag met 10.000 andere mannen opgepakt. Hij wordt per trein naar het Oost-Duitse Chemnitz gebracht, waar hij voor een autofabriek werkt die tijdens de oorlog luchtdoelgeschut maakt. De leefomstandigheden zijn slecht en onderling zijn de kampbewoners ‘hard’ tegen elkaar. Na een bombardement op het kamp, dat een grote groep Nederlanders door een gebrekkige schuilkelder niet overleeft, weet hij weg te komen.

Tijdens de oorlog worden niet alleen Nederlanders, maar in totaal meer dan 13 miljoen Europeanen door nazi-Duitsland gedwongen tewerkgesteld. In nazi-Duitsland worden Nederlandse mannen niet alleen in fabrieken, maar ook bijvoorbeeld in mijnen en landbouwgebieden en op bouwplaatsen ingezet. De omstandigheden zijn vaak zwaar: karige voeding, koude barakken, gebrek aan privacy en de voortdurende dreiging van geweld of bombardementen. In totaal worden naar schatting een half miljoen tot ruim zeshonderdduizend Nederlanders gedwongen tewerkgesteld, van wie er zeker 27.000 omkomen.

Bij thuiskomst wacht hen zelden een warm welkom. Ondanks de dwang worden velen met achterdocht bekeken: “Je hebt voor de Duitsers gewerkt.” Schaamte en onbegrip maken dat vele mannen lange tijd zwijgen, waardoor de oorlogservaringen van een enorme groep Nederlanders decennialang naar de achtergrond verdwijnen.

Over de gedwongen tewerkstelling schreef Renske Krimp-Schraven het boek *Tewerkgesteld – Getuigenissen van de Arbeitseinsatz*.

BIJ THUISKOMST
WACHT HEN
**ZELDEN EEN
WARM WELKOM**

ONDERBELICHT VERHAAL 5

Indonesisch verzet in Nederland

Aan het begin van de Tweede Wereldoorlog zijn er ongeveer achthonderd Indonesiërs die in Nederland wonen. De meeste studenten onder hen zijn lid van de studentenvereniging Perhimpunan Indonesia (PI). Deze vereniging brengt de door Nederland verspreide Indonesische studenten met elkaar in contact. PI is een politieke, antikoloniale beweging, die de gevaren van het fascisme al vroeg doorziet. In 1938 waarschuwen de Indonesische studenten in hun verenigingsblad voor de 'fascistische agressie' die de democratie in gevaar brengt. Wanneer de nazi's Nederland bezetten wordt de PI verboden. Ondanks het verbod blijft de vereniging in kleine, ondergrondse verbanden bestaan. In verschillende steden blijven Indonesische studenten contact houden en zo raken zij vanuit deze netwerken betrokken bij het verzet tegen de Duitse bezetter.

PI helpt met het opzetten van radio-luisterposten en de verspreiding van illegale verzetskranten, waaronder hun zelfgedrukte verzetsblad *De Bevrijding*. De Indonesische rol in het verzet gaat echter verder dan de verspreiding van nieuws. Leden van PI helpen met het onderbrengen van Joden bij onderduikadressen, de beveiliging van vervolgte verzetsstrijders en het bevrijden van verzetsstrijders die zijn gevangengenomen. Ook nemen ze deel aan het gewapende verzet, bijvoorbeeld door aanvallen uit te voeren op distributiecentra om voedselbonnen te bemachtigen.

Niet alleen de Indonesische studenten uit de kring van PI zitten bij het verzet. Er zijn ook Indische mensen die zich bij het verzet aansluiten. Zoals Rudi Jansz, die zijn eigen verzetsgroep opricht waarmee hij spionagewerk uitvoert en distributiecentra overvalt. Rudi Jansz

wordt verraden en opgepakt. Hij overleeft het geweld dat hem wordt aangedaan tijdens de arrestatie, maar zit tot het eind van de oorlog in concentratiekamp Amersfoort.

Na de Tweede Wereldoorlog maken veel van deze verzetsstrijders zich hard voor een vrij en onafhankelijk Indonesië. Indonesische en Indische mensen die zich voor deze strijd inzetten lopen echter het risico om op een 'zwarte lijst' terecht te komen en sommige studenten riskeren dat hun visum zal worden ingetrokken. Op de vraag waarom relatief veel Indonesiërs en Indische Nederlanders in het Nederlandse verzet zaten, terwijl ze zich juist wilden afzetten tegen het koloniale Nederland, antwoordde de Indonesische verzetsstrijder Evy Poetiray: "We hielpen niet de Hollanders, we vochten tegen de Duitsers omdat het fascisten zijn."

LEDEN VAN
**PERHIMPUNAN
INDONESIA NEMEN
DEEL AAN
VREEDZAAM
ÉN GEWAPEND
VERZET**